

Г.Т. Тлеубердина^{1*}, М.К. Нуржаксина², Г.Ш. Шахманова³

^{1,2,3} Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан

E-mail: ¹guldentleuberdina@inbox.ru, ²makosya_06@mail.ru, ³gulshat.shakhmanova@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-0574-643X, ²0000-0002-6471-2643, ³0000-0001-6246-2356

ҚАЗІРГІ АЙТЫСТАҒЫ ДӘСТҮР ЖАЛҒАСТЫҒЫ (Мақсат Ақанов айтыстары негізінде)

Аңдатпа. Мақалада қазақ халқының ауыз әдебиет үлгілерінің бірі – ақындар айтысының бүгінгі үлгілері туралы сөз қозғалады. Қазіргі таңда айтыс өнері жаңа мазмұнда, жаңа бағытта дамып, жылдам өзгеріп заманның талабынан шығып қарыштап жаңаша сипат алған. Осыған орай суырыпсалмалық өнердің дамуына серпін беріп, оның өрісін кеңейтуге атсалысып жүрген айтыскер ақындар шоғыры қалыптасқаны белгілі. Мақалада осындай дарынды ақындардың бірі, қыз бен жігіт айтысының шебері, сал-серілік дәстүрді жалғастырушы – Мақсат Ақановтың айтыстары басты назарға алынып отыр. Еліміздің әр аймағында түрлі атаулы күндер мен тұлғаларға, мерейтойларға байланысты республика көлемінде ұйымдастырылған айтыстарда өнердің үздік үлгісін көрсетіп, өзіндік сөз құрау, қайталанбас арқа дәстүрін жалғаған мақамымен халық назарын жаулаған Мақсат Ақановтың айтыскерлік өнерін талдау басты мақсатымызға айналды. Айтыскер ақынның айтыстың көрнекті үлгісі – қыз бен жігіт айтысын дамытуға қосқан үлесін Айнұр Тұрсынбаевамен, Жансая Мусинамен, Әсем Ережеқызымен, Жұлдызай Маратбековамен, Жамайка Токоновамен айтыстарынан байқаймыз. Мақсат Ақанов айтыс өнеріндегі өзіндік даралығын сөз құрау шеберлігі, сахналық мәдениеті, сазды мақамы арқылы дәлелдеп отыр. Көпшілікті ұлттық рухпен сусындатуды мақсат еткен, елдік, ерлік, бірлік жайлы, келер ұрпақтың тәрбиесі қозғалған сөз сайыстарын талдап насихаттау мақаланың басты мақсаты болып табылады.

Алғыс: Мақала АР 19574645 «Қазіргі қазақ айтысының типологиясы мен поэтикасы» жобасы аясында дайындалды.

Кілт сөздер: дәстүр жалғастығы, мақам, қыз бен жігіт айтысы, сал-серілік дәстүр.

Г.Т. Тлеубердина^{1*}, М.К. Нуржаксина², Г.Ш. Шахманова³

^{1,2,3} Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан

E-mail: ¹guldentleuberdina@inbox.ru, ²makosya_06@mail.ru, ³gulshat.shakhmanova@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-0574-643X, ²0000-0002-6471-2643, ³0000-0001-6246-2356

ПРОДОЛЖЕНИЕ ТРАДИЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ АЙТЫСЕ (На основе айтысов Максата Аканова)

Аннотация. В статье рассматриваются современные формы одного из образцов казахского устного народного творчества – поэтического айтыса. В наши дни айтыс приобретает новое содержание, развивается в новых направлениях и стремительно трансформируется в соответствии с требованиями времени. В связи с этим сформировалась плеяда импровизаторов, вносящих значительный вклад в развитие этого искусства и расширение его горизонтов. В центре внимания статьи – творчество одного из таких талантливых акынов, продолжателя традиций сал-серілік и мастера айтыса между девушкой и юношей – Максата Аханова. Акын, демонстрируя высокие образцы поэтического состязания на республиканских айтысах, проводимых по всей стране по случаю памятных дат и юбилеев, завоевал любовь публики благодаря своей неповторимой манере исполнения и уникальному поэтическому стилю. Основной целью статьи является анализ айтыскерского мастерства Максата Аханова, особенно

его вклада в развитие жанра айтыса между девушкой и юношей, на примере его состязаний с такими акынами, как Айнуур Турсунбаева, Жансая Мусина, Асем Ережекызы, Жулдызай Маратбекова и Жамайка Токонова. Особое внимание уделяется его индивидуальному стилю, сценической культуре и мелодичному исполнению. Главной задачей статьи является популяризация айтысов, в которых затрагиваются темы национального духа, патриотизма, единства и воспитания подрастающего поколения.

Благодарность: Статья подготовлена в рамках проекта AP19574645 «Типология и поэтика современного казахского айтыса»

Ключевые слова: продолжение традиции, макама, айтыс среди девушек и парней, традиция сал-серии.

G.T. Tleuberdina^{1*}, M.K. Nurzhaxina², G.Sh. Shakhmanova³

^{1,2,3}Sh. Ualikhhanov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan

E-mail: ¹guldentleuberdina@inbox.ru, ²makosya_06@mail.ru, ³gulshat.shakhmanova@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-0574-643X, ²0000-0002-6471-2643, ³0000-0001-6246-2356

CONTINUATION OF TRADITIONS IN MODERN AITYS (Based on the Aityts of Maksat Akhanov)

Abstract. The article explores contemporary forms of one of the key genres of Kazakh oral literature – the art of improvisational poetic dueling known as aityts. Today, aityts has acquired new content, developed in new directions, and rapidly transformed to meet the demands of the modern era. As a result, a generation of talented improvisational poets (aityts performers) has emerged, contributing to the expansion and dynamic development of this traditional art form. This article focuses on the work of one such gifted performer – Maksat Akanov, a master of the traditional aityts between a girl and a boy, and a follower of the sal-seri artistic tradition. Maksat Akanov has captivated audiences across the country with his unique poetic style and melodic performance during national aityts events held in honor of various significant dates and personalities. The main objective of the article is to analyze the poetic craftsmanship of Maksat Akanov, particularly his contribution to the genre of aityts between a girl and a boy, through his performances with fellow aityts poets such as Aynur Tursynbayeva, Zhansaya Musina, Asem Erezhekizi, Zhuldyzai Maratbekova, and Zhamayka Tokonova. Special attention is given to his linguistic artistry, stage presence, and musical intonation. The article aims to promote poetic contests that address themes of national spirit, patriotism, unity, and the moral upbringing of future generations.

Acknowledgments: The article was prepared within the framework of the AR 19574645 project “Typology and poetics of modern Kazakh aityts»

Keywords: continuation of tradition, makama, aityts among girls and boys, sal-seri tradition.

1. Кіріспе

Айтыс – өнердің сан түрін бойына жинап, суырыпсалмалықты, ұшқыр ой мен сөз дәлдігін, ырғақ мен мақамның үйлесімін, сазды аспапты жоғары меңгеру деңгейін айтыскер акынның бойына жинақтап осы заманға жеткізіп келе жатқан бірден-бір өнер. Ықпалы заманнан осы күнге дейін түрлі трансформациядан өткен айтыс өнері өзінің басты мақсаты мен миссиясын әлі де атқарып келе жатқаны талассыз. Өншілік, ақындық, артистік қабілеттерді бойына жинақтаған айтыскер ақындардың қазақ халқының рухани мәдениет пен өнерінде алар орны да ерекше.

Айтыс – ақындық тәрбие мектебі. Елімізде Арқа, Жетісу, Сыр, Батыс деп аталатын дәстүрлі өнер мектептері қалыптасқаны белгілі. Өнердің әр мектебінің өз ерекшелігі бар. Мәселен, Арқа мектебі сал-серілік дәстүрді жаңғыртуымен ерекшеленсе, Батыс мектебі төкпе жыраулық мақамымен белгілі. Айтыскерлік өнерде де әр өңірдің

мақамы, сазы ерекше байқалады. Мәселен, Абыл, Нұрым, Қашаған қалыптастырған жыраулық, жыршылық дәстүр Батыс мектебін сипаттаса, Біржан сал, Ақан сері қалыптастырған Арқа мектебі кең тыныс, зор дауыспен шырқалатын үлкен диапазонға құрылады.

Айтыс өнеріндегі Арқа мектебінің маңызын зерттеушілер пікірлерінен байқаймыз. Есмағамбет Ысмайылов «Ақындар» атты еңбегінде айтыскер бойында ақындық, музыкалық, драмалық өнердің қабысып келетіндігін атап өтсе (Исмаилов, 1956), қазақ айтыс өнерінің бастауында сал-серілік дәстүр тұрғанын байқаған өнертанушы Г.Н. Омарова XIX ғасырда қазақ топырағында сауық құрған ақын-музыканттар, сал-серілер қоғамдастығы пайда болып, сал-серілер әлеуметтік артықшылық иеленіп, уақытын халықты жинап музыкалық аспаптармен ән салып, актерлік және цирк өнерін көрсетіп, өнеріне тәнті еткен деген ой білдіреді (Омарова, 2019: 92).

Ұлттық поэзия тарихында ақындық-әншілік, композиторлық-орындаушылық, импровизаторлық-ойыншылық өнерді сәтті тоғыстырған сал-серілердің өрелі өнерпаздық табиғаты айрықша мәнділігімен ерекшеленетінін, сал-серілердің ым-ишаратында, кимыл-қозғалысында, бет-жүзінде, ән айту мәнерінде қисапсыз нәзік көрініс-құбылыстар көп болады (Негимов, 2005: 128).

Сал-серілер суырыпсалмалық өнерін игере отырып айтыс барысында немесе дүйім жұрттың алдында өнер көрсетіп, ән мен жырға бөлеп ақындық-музыкалық дарыны арқылы кез келген жағдайға, ойға, эмоцияға бейімделеді. Өнді мен күйді естіген сәтте қағып алып, есте сақтап келесі орындаушыларға сәл өзгертіп айтып, импровизация жасаған.

Сал-серілік дәстүрдің ажырамас бір бөлігі, айтыс өнерінің шырайын келтіретін ерекше түрі қыз бен жігіт айтысы екені көпшілікке мәлім. Ежелгі грек әлемі мен қазақ лирикасының табиғатын зерттеген ғалым Алма Құнанбаева өз мақаласында қыз бен жігіт айтысы туралы мынадай пікір білдіреді. «The numerous varieties of the aitys itself are the central genre field of Kazakh poetic culture. I will only name a few genres: kyz ben zhigit aitysy (an aitys between a young woman and young man), din aitysy (a religious aitys), zhumbak aitysy (an aitys with riddles), akyndar aitysy (an aitys between akyns), and others» (Kunanbaeva, 2019: 2).

Ева-Мария Дюбуиссонның қазақ айтысы туралы зерттеулерінде «Confrontation in and through the Nation in Kazakh Aitys Poetry» қазақ халқының мәдени бірегейлігін білдірудегі және қоғамдық сын құралы ретіндегі айтыстың рөліне тоқталып, айтыстың ұлттық құндылықтарды жеткізудегі маңызын, қазіргі заманғы цифрлық кеңістікте, әсіресе онлайн-платформаларда жастар қауымына қалай әсер ететінін зерттейді. Дюбуиссон сонымен қатар айтысты қазіргі қоғамдағы диалог пен дәстүрді қолдайтын ауызша поэзияның бір түрі ретінде қарастырады (Dubuisson, 2010: 113).

Айтыс өнеріндегі қазақ ақын қыздарының алар орнына тоқталған ғалымдар Қ. Жалғасбаева мен Г. Даутова он тоғызыншы ғасырдағы қыз бен жігіт айтыстары мен осы күнгі қыз бен жігіт айтыстарының көрнекті үлгілерін өзара салыстыра бүгінде барлық әлем ақылды телефондарға көз алартқан тұста кез келген ақпараттың қолжетімділігі артқандықтан, айтыскерлердің сан қырлы өнерін танытатын айтыстың да эфирлерін еркін тамашалай аламыз деген қорытындыға келеді (Жалғасбаева, 2023: 191).

Қазіргі айтыстағы дәстүр жалғастығына тоқталған ғалымдар Насихат Мурсалимова, Алмас Оралбек дәстүрлі айтыс мақамдарының әр аймақта сақталмай жатқанына алаңдайды: «Айтис şairlerinin, ünlü akınların aytislarını ritimlerine uymadan aktarmaları ve yüzyıllardır yaşayagelen bölge okullarının müzik geleneklerine saygı göstermemeleri de oldukça üzücüdür. Dolayısıyla bu durumlar, modern aytis sanatının çözülmemiş sorunlarından yalnızca birkaçıdır» (Mursalimova, 2022: 469). Аманжол Әлтаев өз зерттеуінде айтыс қоғамды тәрбиелеу құралы, қоғамдық сананың шын мәнінде гуманистік бағытта қалыптасуына ықпал ету құралы деген ой айтады (Әлтай, 2020: 176).

Еліміздің әр өңірінде айтысты жетілдіріп, көркейтіп келе жатқан айтыскерлер баршылық. Сондай дарынды айтыскерлердің бірі – Арқаның сал-серілік дәстүрін жалғастырып, қыз бен жігіт айтысының шебері атанған Мақсат Ақанов.

Мақсат Ақановты сал-серілік дәстүрді жалғастырушы тұлға ретінде қарастыруға оның бойындағы өнерпаздық дарыны мен шығармашылық қабілеті негіз бола алады. Болашақ айтыскер жастайынан өнер ортасында тәрбиеленіп, әке өнегесін көріп, белгілі ақындар мен дарынды тұлғалардың шығармашылығына куә болған.

Асылмұрат Ақанов – дәстүрлі әнші, сахна шебері, халық театрының актері Мақсат Ақановты жастайынан сахнаға шығарып, актерлік, әншілік шеберлігін шыңдағанын айтыскер өз сұхбаттарында атап өтеді (https://youtu.be/bCoUx9CUB20?si=JVRN6xMmPz5_cop_).

Ақындықтың қалыптасуына Ерік Асқаровтай ақын өнерін көзбен көріп, Шынболат Ділдебаевтай азулы ақыннан бата алуы, Абаш Кәкенов, Рамазан Саттыбаев, Нұрлан Аққазин сынды айтулы ақындардың айтысын өз көзімен тамашалап тәнті болуы әсер еткенін жасырмайды. М. Ақанов сал-серілердің бүгінгі өкілі Аманжол Әлтаевтай ақтаңгер айтыскерден үлгі алғанын жасырмайды. Қазіргі қазақ айтысының айтулы өкілі Бекарыс Шойбеков өз сұхбаттарының бірінде мықты ақындар қатарынан Мақсат Ақанов, Еркебұлан Қайназаровты атайды да, Мақсат Ақановты қыз бен жігіт айтысының серісі, төресі деген сипаттау келтіреді.

2. Зерттеу әдістері мен материалдары

2.1 Зерттеу әдістері

Зерттеу нысаны ретінде Мақсат Ақановтың хатқа түспеген бейнебаяны жазылған айтыстары алынды. Тақырыпты зерттеуде талдау, саралау, салыстыру, анализ, синтез әдістері қолданылды. Мақсат Ақановтың қазіргі қазақ айтысының көрнекті түрі қыз бен жігіт айтысын дамытуға қосқан үлесі мен сөз қолданудағы образдық-поэтикалық қолтаңбасын зерделеу, мәтінмен жұмыс әдісі, айтыс үлгілерін көркемдік-поэтикалық талдау әдістері, еңбектерді саралау және салыстыру әдістері қолданылды.

2.2 Материалға сипаттама

Мақала жазу барысында зерттеу нысанына алынған айтыскер Мақсат Ақановтың Айнұр Тұрсынбаевамен, Жансая Мусинамен, Әсем Ережеқызымен, Жұлдызай Маратбековамен, Жамайка Токоновамен сөз сайыстары негізгі мәтін ретінде алынып, мақала барысында тақырыптық-мазмұндық, көркемдік-поэтикалық тұрғыдан талданды.

Зерттеудің теориялық негізі ретінде ғалымдардың ғылыми-теориялық еңбектеріне сүйене отырып сараптама жасалды. Есмағамбет Ысмайыловтың «Ақындар» монографиясы, Серік Негимовтың «Қазақтың сал-серілері», Аманжол Әлтаевтың «Қазіргі айтыс өнеріндегі заман келбеті: әдеби талдау» зерттеулері алынып отыр. Г. Омарованың «Ұлттық қазақ музыкасының мәдени контекстері», А.В. Kunanbaeva «Surprises of Typology: From the World of Ancient Greek and Kazakh Lyric Poetry», Dubuisson E.M. «Confrontation in and through the Nation in Kazakh Aityts Poetry», Жалғасбаева Қ.Б., Даутова Г.Р. «Айтыс өнеріндегі қазақ ақын қыздарының алар орны», Mursalimova N., Oralbek A., Аса М. «Kazakh halkinin aityts sanati» мақалалары дәстүр жалғастығы тақырыбын айқындауға негіз болды.

3. Талқылау

Мақсат Ақанов дара қолтаңбасы бар, өзіндік сөз өрнегі қалыптасқан, қыз бен жігіт айтысының көрнекті үлгісін көрсетіп жүрген болмысы бөлек ақын. Айтыс сүйер қауым Мақсат Ақановтың сахнаға шығуын асыға күтеді. Өзін ұстау, сөз саптау мен домбыраны меңгеру деңгейі, киім кию мәдениеті көрерменнің ыстық сүйіспеншілігін тудырады. Осындай керемет сырт бейнесімен қатар, ішкі ақындық қуаты арқылы серілік қасиетін халық алдында көрсетіп келе жатқаны анық.

Оған дәлел ретінде youtube бейнехостингіндегі Мақсат Ақановпен Жансая Мусина айтысы 2 млн 200 мың қаралым жинаса, Аспанбек Шұғатаевпен айтысын 1 млн 100 мың адам тамашалаған. Қарлығаш Әубәкіровамен айтысын 700 мыңға жуық, Жұлдызай Маратбековамен айтысын 2 млн, Әсем Ережеқызымен айтысын 1 млн адам қарап қызықтаған. Ақынның қыздармен айтыстары танымал болғанмен, ел есінде Ринат Зайытовпен, Мейірбек Сұлтанханмен, Еркебұлан Қайназармен, Мұхтар Ниязовпен, Мұрадым Мирлановпен, Иранғайып Күзенбаевпен айтыстары ерекше сақталған.

Өз сұхбаттарында айтыскер ақын қалжың, еркелік, әзіл-қалжыңмен өрілген айтыс жүргізудің, қыз ақынның көңіліне тимей, жұмсақ әрі сыпайы айтысудың оңай еместігін атап көрсетеді. Мақсат Ақанов – ұстазы Аманжол Әлтаевтың жолын жалғап, айтыс сахнасында көптеген ақын қыздармен сөз сайысына түскен ақын. Ол үшін ең қиын әрі есте қаларлық айтыстардың бірі – Айнұр Тұрсынбаевамен өткен айтыс болғанын өзі де жасырмайды. (<https://youtu.be/mYH3ufiw4i4>).

М. Ақанов айтыс жүлдесін талайдан бері иеленіп келе жатқан айтыскер. «Жүрсіннің жүйріктері» жобасында, «Алтын домбыра» республикалық сайысында сан мәрте өнер көрсетіп, 2023 жылы озып шықса, осы жылы ақын «Біржан-Сара ізімен» телевизиялық айтысында қыз бен жігіт айтысының үздігі ретінде бас жүлдеге ие болды.

Айтыскер ақын осылайша айтыскерлік жолға әке өнерін жалғастыра, ақындық ортада тәрбиеленіп, көптеген жыр додасында өнерін шындап, айтыс биігін бағындыра білді.

4. Зерттеу нәтижелері

Қиыннан қиыстырып сөйлейтін ақын Мақсат Ақанов – қыз бен жігіт айтысының майталманы. 2002 жылы Қозы Көрпеш пен Баян сұлудың 1500 жылдығына арналған жыр сайысында студент ақын танымал ақын Айнұр Тұрсынбаевамен айтысып сөз шеберлігін танытады.

Аягөздің төріне кеп қонайын,
Арқадан алып ұшып жеткен күнде,
– деп басталатын жыр додасын ақын өзін балықшыға, қарсылас ақын қызды аққуға теңей отырып жалғайды.

Жырымды желбіретсем аққу құсап,
Сөзімді тыңда, елім, нақты бір сәт.
Қармақ салып отырған балықшының,
Қасына келіп қонған аққу құсап,
Жырымның айдынына шомылдырып,
Аялап тербетейін гәккуге сап (<https://youtu.be/mYH3yfiw4i4>).

Үкілі Ыбырай атамыздай серілік танытып, гәккулетіп жырын бастаған Мақсат ақын ұтымды әзілге қиыннан жол тапқандай жауап қайтарады. Айдың көмескі сәулесінің жарығымен өлең оқуға құмар ақын төмендегіше сөзбен бейне жасауға шебер:

Ай-сәулесін жарық қып алақанға,
Оңаша жыр оқитын түнді аңсадым (<https://youtu.be/mYH3yfiw4i4>).
Ақын қыздың нәзік мақамынан аққудың әуенін байқайды.
Сызылған үніңізден айналайын,
Аққудың әуеніндей көкте салған.

Халық алдында естен кетпес өнер көрсетуді мақсат етеді, осы ойды теңеу сөзбен жалғастырады.

Жарқын елдің алдында жарқылдайық,
Шалдардың шалғысындай шөпке салған (<https://youtu.be/mYH3yfiw4i4>).

Сара Тоқтамысовамен айтысында Арқа дәстүрін өз өнерімен жалғап келе жатқанын байқатады ақын.

Айтыста арқа салтын қолданам көп,
Жаратқан қадамымды оңғарар деп...
Біржан мен Сара айтысын бүгінгі ел,

Мақсат пен Сараны айтсын жалғаған деп (<https://youtu.be/krLEjbb97vU?si=RTouiT PzNKf36mMN>)

Мақсат Ақанов Жансая Мусинадай батыстың батыл ақын қызымен де талай рет айтыс сахнасында кездескен.

Ж. Мусинамен айтысы әзілі жарасқан, тапқырлыққа құрылған. Қыз бен жігіт айтысының озық үлгісі ретінде танымал. Ақын дауысты, дауыссыз дыбыстарды ажарлап сөздің реңін келтіреді.

Тасқа салса таймайтын тарландардай,
Ақ боранда адаспас арландардай.
Алдымнан жиырма жүйрік өте шықты
Бәрін де жеңсем деген арман бардай (<https://youtu.be/RNDf-dXO0BY>).

Айтыс өнері ақынды халық алдында белгілі бір белеске көтереді. Әлеуметтік өмір шындығын шырқағанда ақын халық атынан тіл қатады. Өлең жолдарында *дара құдай, қара қытай* эпитеттерін сәтті қолданады.

Қазақтың азаттығы баянды боп,
Отан үшін төгейік терімізді.

*Дара құдай жарылқап алашымды,
Қара қытай баспасын елімізді* (<https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>).

Әсем Ережеқызымен 2023 жылғы айтысында толғауы тоқсан қызыл тілді орынды жұмсай отырып, өткір мәселелерді қозғайды. Елде болып жатқан өзгерістер мен түйткілді мәселелерден хабардар ақын өз пікірін білдіріп, ұлттық аспап домбыраны қаралағандарға пікірін білдіреді.

Біреулер ұсталыпты параменен,
Біреулер жабылыпты жаламенен,
*Біреулер домбырамды харам депті,
Ойнайын деген екен бабаменен* (<https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>).

Ақын қоғамдық сананың өзгерісіне, ұлттық салт-дәстүр мен нышандарға күмән туғызғандардың пікірінің таралуына алаңдайды.

Ата салтқа атака жасап жатыр,
Сақтанып жүрмеген соң сауытпенен.
Беташар болмайды деп беттен ап жүр,
Тарихты жатпаған соң танып терең.
Домбырам харам десе айта берсін,
Мен оны тарта берем шабытпенен

 (<https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>).

Халқымыздың ұлы перзенті, бас ақынына тіл тигізгендерді де сынайды.

Ол аздай тарихта болмаған деп,
Абайдай алысып жүр алыппенен.

Бөтен ағымның жетегінде кетіп, ұлттық құндылықты таптағандарды, астарлы оймен жеткізеді.

Үкіге үрке қарап жүргендерге,
Үмітім үзілгендей қауіптенем.

Аумалы-төкпелі заманның бағытын байқаған ақын қоғамды былайша сипаттайды.

Қара ниет бір қоғам пайда болды,
Күннің нұрын жасырған бұлт құсап...
Қара ниетті қоғам – ақынның қазіргі қоғамды дәлме-дәл сипаттауы.

Әсем Ережеқызы айтыс барысында ақынға сал-серілік құрып жүріп, тұрақты жұмыс істемегенсің, еңбек кітапшаң да жоқ шығар деген мысқыл ойын айтады. Оған ақын ащы да болса ақиқат сөзбен, туған қаласы Қарағандыда опат болған шахтерлер жайлы айта отырып жауап қайтарады.

Еңбек, еңбек деп жүріп не болды енді,
Кешегі Қарағанды шахтерлері.
Еңбек кітапшалары ашылғанмен,
Өмірінің жабылған дәптерлері

 (<https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>).

Өмір дәптері жабылған қырық алты шахтердің отбасын, бала-шағасын уайымдап қабырғасы қайысады.

Қара орамал жамылып Қарағанды,
Қаралы күн шошытты-ау бар адамды.
Қырық алты жерлесім жерге кетіп,
Жүрегі құрғыр тағы жараланды.
Аңырап артта қанша ана қалды,
Қаңырап, қайғы жұтып қала қалды (<https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>).

Айттыскер ақын құрбан болған жандардың өліміне парақор басшылықтың қатысы барын астарлы сөзбен айқындап берді.

Қандастардың қанымен өтеп жатыр,
Қанша жылғы жеп келген параларды...
Сүттен ақ, судан таза дей алмаймын,
Басшылықта отырған ағаларды... (<https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>).

Әсем Ережеқызымен айтыс барысында ақын әзіл сөзбен астары терең ой тастайды.

Екеуіміздің махаббат қысқа бірақ,
Бүгінгі қоғамдағы балақтардай...

Балағы қысқа, сақалы ұзын діни ағымдардың жаппай таралуын меңзейді.

Ақын қыз бен жігіт айтысының шебері екенін Жансая Мусина мен Әсем Ережеқызымен айтыстарынан ерекше байқаймыз. Мәселен шетелден білім алса да, отбасын құрмаған ақын қыздарды жарасымды әзілмен сынайды:

Шетелден болашақпен білім алып,
Шекарадан екі-үш жыл шалғай жүрген... – дей отырып Әсем ақынды:
Ақырет бар дегенге сенгенменен,

Махаббат бар дегенге нанбай жүрген... – деген жыр жолдары арқылы *ақырет пен махаббат* ұғымдарын параллель қояды. Ақын қыздармен әзілін көркем сөзбен әрлеп отыруға шебер.

Жансая екеуіңе жар таба алмай,
Жарты өмірім өтті ғой сендерменен...
Келінім деп керіліп отырғаннан,
Кемпірлерім жақсы екен кердеңдеген...

Сөз жарыстырған ақын қызға ойын дәлелдеу мақсатында *сахна мен сахара* ұғымдарын, *Ертіс пен Есіл* өзендерін қарама-қарсы мәнде жұмсайды:

Сахнада сөзіміз қосылмады-ау,
Сахарада малымыз біріккенмен...
Ертістей асаулығың болғанменен,
Есілдей және де бар еркелігің... (<https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>).

Суырып салма айттыскер ақындардың өнері тарих үшін қас-қағым сәт болса да, халқымыз үшін алар орны ерекше. Ақынның айтулы сөз жарыстарының бірі – Иранғайып Күзембаевпен Шынболат Ділдебаевтың 70-жылдығына арналған айтысы. Ақын қалжың айта отырып, халықтың мәселелерін, елдік мәселелерін көтерген. Кезінде батасын алған шындыққа шырай берген Шынболат ақынға қарата сөз бастайды.

Шымырлап Шынболаттың сарайында,
Ақиқат айтайыншы ағайынға.
Өренімнің өнерін көрейін деп,
Өр рухы жүрген шығар маңайымда...
Азап шегіп отырған халық бізде,
Мойын бұрмай отырған тас қоғам бар (https://youtu.be/bCoUx9CUB20?si=JVRN6xMmPz5_cop_).

Тас қоғамның толғауын толғаған ақын Байқоңырдың жағдайына да тоқталуды азаматтық парыз көреді. Ғарышқа ұшқан сансыз зымыранның қазақ жеріне келтірген зардабына налиды.

Байқоңырың өзінде тұрғанменен,
Өзгеге беріп қойған масқараң бар.
Шетелдің зымыранын ұшыру үшін,
Сарыарқаның саласын ластамаңдар.
Қаныштың ізі қалған құтты жерге,
Ғарыштың қалдықтарын тастамаңдар.
Полигонның зардабы зарықтырып,
Шынболат шырылдаған есіл ер боп.
Ал бүгін протонның зымиянын,
Ақындар шығармасын есінен дөп (https://youtu.be/bCoUx9CUB20?si=JVRN6xMmPz5_cop_).

Елдің қамын бас пайдасынан асыра алмаған көп шенеунік пен шекпендіні өткір сынайды.

Бет бақтырмай отырған бетпақтарды,
Бетпақтың даласына көшірер ме еді.
Ағайын сонда ғана сорың тарқап,
Көп істердің түйіні шешілер ме еді (https://youtu.be/bCoUx9CUB20?si=JVRN6xMmPz5_cop_).

Бұхар жырау Қалқаманұлының 355 жылдығына арналған республикалық айтыста МақсатАқанов пен Мұрадым Мирланов айтысында шындықты тайсалмай жырлайды.

Халқымның байығаны маған керек.
Жаңа Қазақстан боламыз деп жатырмыз,
Сондықтан бізге мықты маман керек.
Ахановтай ақындар жетіп жатыр,
Ахыметов секілді адам керек (<https://youtu.be/54DHiAs1SdA?si=D5c6ORnC7AwESaJe>). Билік басында ел игілігіне қызмет атқарған Серік Ахметовтай тұлғаларды еске алады ақын.

Рүстем Қайыртайұлымен айтысында ақын билікке сөзі өтпейтін, бас қамын уайымдаған жандарды сынайды.

Көсемге сөз айтатын көкелер жоқ.
Тек мақтау айтатыны үнемі мың.
Мақтамай қайтсын енді өңкей қорқау,

Қасықтай қауқары жоқ білегінің.

Қайран менің қайырылмас бабаларым,

Түктері көрінетін жүрегіннің (<https://www.azattyq.org/a/25721578.html>)

Тек әртүрлі тақырыптағы әлеуметтік, мәдени, рухани мәселелерді көтеріп қана қоймай, ақын сонымен қатар оймақтай ойды көркем сөзбен кестелеуге де шебер суырыпсалма өнер иесі ретінде танылады. Айтыскердің туған өлкеге деген ыстық ықыласы мен перзенттік сүйіспеншілігі оның айтысындағы бейнелі сөз өрнектері арқылы терең әрі әсерлі сипатталады.

Қарағандым зерексің, зерделісің,

Құдайдың маған сый қып бергенісің.

Қой бағып жүріп көмір тауып алған,

Апақтай қара шалдың еңбегісің.

Бұқараға мұндағы басымды идім,

Бұқардай қадірлісің сен мен үшін.

Қазақ боп туғанымға қуанамын,

Қазыбектей саңқылдап кеуде құсым (<https://youtu.be/54DHiAs1SdA?si=D5c6Orn C7AwESaJe>).

Ақынның дара қолтаңбасын сөз нақыштарынан байқау қиын емес: Тілінің ащылығын қараңыздар, протоннан бөлінген удай екен; шабысының қараңдар шапшандығын, айдыннан қаз ілетін құдай екен; сөзінің көз жетпейтін тігісіне; Кенесары бабамдай болмаса да, кенедей қанын ішеді жабысқанның; өлеңнің ұйқастарын сетінетпей, шабыттың тұрған кезде оты кетпей; сөзімнің ішіндегі бар асылым, көзімнің ішіндегі қарашығым;

«Біржан-Сара ізімен» телевизиялық айтысының аясында Мөлдір Айтбаймен сөз жарыстырады. Өлең жолдарын құрауда тақпырлық танытып, Каспийдің бекіресі, Катардың қара балығы, дорбаға салған доллар, Доханың тауары деген тіркестерді сәтті қолданады.

Каспийдің бекіресі тұрған кезде,

Катардан жеп келісің қара балық.

Долларыңды дорбаға санап алып,

Дохадан қайттың ба екен тауар алып.

Мақсат Ақанов көрерменді қызықтыру мақсатында шетелге барған ақын қызмен әдемі әзілдейді:

Ол жақтан тауар алып келмесең де,

Келгенің көрініп тұр зағар алып.

Дегенменен қайтқаның дұрыс бопты,

Қала ма деп қорқып ем араб алып (<https://youtu.be/NaDyX7AWmWg?si=wSv9dtM7sfR rprrt>).

2019 жылы Сәкен Сейфуллиннің 125 жылдығына орай өткен халықаралық ақындар айтысында шығыстық жас ақын Жұлдызай Маратбековамен айтысы қыз бен жігіт айтысының керемет үлгісіне айналды.

Ақын ойын көркем сөзбен құбылта қыздың көзін *тұма бұлаққа, қас кірпігін тасты жарған қынаға* балайды.

Бағыма мені бүгін жолықтырған,
Барына сендей қыздың қуанайын.
Көздеріңіз мөп-мөлдір тұнық екен,
Балықты бұлақтағы тұмадайын.
Қас кірпігің табиғи тамаша екен,
Тасты жарып шығатын қынадайын (<https://youtu.be/ZZaMFcwDsZ8>).

Мақсат Ақанов Жұлдызайды Нұрмұхамед ақынға келін қылып алып қалуға ниет білдіреді. Бойдақ Нұрмұхамедтің шаңырағын үш жүз сөзімен меңзеп тұр.

Үштөбеде таудай үй қаңырап тұр,
Үш жүзді көбейтетін адамы жоқ (<https://youtu.be/ZZaMFcwDsZ8>).

«Көкшенің көк семсері Көкен ақын» еларалық айтысында қырғыз елінің ақын қызы Жамайка Токоновамен сөз жарыстырған. Өзіл сөзін орынды жұмсап ақын қыздың есімінен бастайды. Қажетті ойға ерекше назар аударып, сөз әсерін күшейту екен сөзін өлең жолдарының соңында қайталайды.

Затына құрметпенен қарасам да,
Атына кеп тұр сәл-пәл күлкім көкем.
Өзірге жымиғаны *культурно екен.*
Сызылып сөз бастайтын сылқым ба *екен?*
Жұлынып сөз бастайтын жылпың ба *екен?*
Күлкісінің астында зіл тұр ма *екен?*
Кірпігінің астында мұң тұр ма *екен?..*
Біржанның ауылында отырғанда,
Бір қыздың тілін таппау мүмкін ба *екен?* (<https://youtu.be/WnBp6ZHSwbU>).
Тірлікті жайлап-жайлап бастау керек,

Бірлікті бұзып алмай екі елдегі (<https://youtu.be/WnBp6ZHSwbU>) – деп қырғыз қазақ елдерінің арасындағы татулық мәселесін де естен шығармайды.

«Ұлы күні ұлыстың, басы болсын ырыстың» атты республикалық айтыста өскемендік Ақбота Манарбековамен айтыста сұлу қызды көркемдеп бейнелейді:

Шыныдағы шырындай ару кеп тұр,
Тұратын сөрелер мен көрмелерде... (https://youtu.be/LBZhhPQJMpQ?si=V13lCoaSp7Gmp3y_).

Ақынның *дауылға төтеп бере алмаған күрке там, кебінге оранған мұсылман образдары* ерекше.

Дауысыңды естіп теңселіп қап жүрмейін,
Дауыл соқса шайқалған күрке тамдай...
Ақ матаға оранған адам құсап,
Ақботаның алдында тырп ете алмай (https://youtu.be/LBZhhPQJMpQ?si=V13lCoaSp7Gmp3y_).

Мақсат Ақанов қыздармен айтысып, айтыскер қыздардың өнердегі жолын ашып жүргенін де жасырмайды.

Қыздармен қызықты айтыс жасау керек,
Барынша өрнек пенен мәнерді сап...
Бота қызды жарыққа шығарайын

«Ботакөзді» шығарған Сәбең құсап (https://youtu.be/LBZhhPQJMrQ?si=V13lCoaSp7Gmp3y_).

Ақынның өлең жолдарының әр тармағы, әр бунағы жымдасып, қара өлең ұйқасының озық үлгісін танытады.

Ажарың гауһартастың ажарындай, а
Сол әннің құлақта тұр сазы арылмай. а
Сегіздің ауылында кезіктің-ау, б
Әлемнің сегізінші ғажабындай а

Дыбыстық қайталауларды ақын сәтті қолданып, *балауса қыз, балды ерінді, сәукелеңді киген күн, тал бөліңді иіп құрмет қыл, Бибігүл Төлегеновадай* тамаша өнер иесі бол деген ойды ортаға салып, көрерменнің көңілін табады.

Бибігүл балауса қыз, балды ерінді,
Әрқашан бұлт шалмасын ар көгінді.
Сәнденіп сәукелеңді киген күні,
Сен бақытты етерсің әлдекімді.
Үлкендерге қашан да құрмет қылғын,
Тағадай иілдіріп тал бөліңді.

Төлегеннің Бибігүл бұлбұлындай,

Төлөнерге өзіндік сал жолыңды (<https://youtu.be/IPiSp0XKQHU?si=6b46jddqHiXdWRcig>).

Ақтөбелік ақын Жұлдыз Қожабековамен айтысында Мақсат Ақанов банкир,

вампир сөздерін әзілдеп сәтті қолданады.

Басында қорқытты рас даңқың мені,
Әр сөзі күміс пенен алтын деді.
Күйеуі санға құмар банкир деді,
Ал өзі қанға құмар вампир деді.

Сонда да қорықпастан келіп тұрмын,

Бауырым алдады-ау деп бәлкім мені (<https://youtu.be/10YtwGmN9JI?si=opDXR01dhPmgLbDY>).

10YtwGmN9JI?si=opDXR01dhPmgLbDY).

Ақын қыздың сырт келбетін суреттеп, әзілдей отырып күлкіге қарық қылуға ақын шебер.

Өзінді самаладай жайнатайын,
Өзінді бұлбұл құстай сайратайын,
Дегенменен денелі қыз екенсің,

Дельфиндей үйретілген ойнатайын... (<https://youtu.be/10YtwGmN9JI?si=opDXR01dhPmgLbDY>).

10YtwGmN9JI?si=opDXR01dhPmgLbDY).

Жұлдыз ақынды інгенге, құнарлы қаймаққа теңеп, өзін тайлаққа балайды.

Құнарлы қыз екен ғой қол соғындар,
Кәдімгі құнары көп қаймақ құсап.

Ірі қызбен отырған бір түрлі екен,

Інгеннің қасындағы тайлақ құсап... (<https://youtu.be/10YtwGmN9JI?si=opDXR01dhPmgLbDY>).

10YtwGmN9JI?si=opDXR01dhPmgLbDY).

Ақын өлең тармақтарының алғашқы сөзін ұйқастыруда өзіндік қолтаңбасын, стилін қалыптастырғанын байқау қиын емес. Мысалы,

*Телескоптен дұрыстап қарамаса,
Телефонмен қараған болмайды екен...*

Немесе,

*Мэлстің ауылына кеп қалыпсың,
Мэрстің ішіндегі майбах құсап.*

Немесе,

*Ауырдың астыменен жүргеннен соң,
Ауылдарға берілген есімдері.*

Немесе,

*Еснейдің есімін елге жайды.
Есі дұрыс болған соң шешімдері.*

Қазіргі айтыс тізгігін ұстап, айтыс ақындары мен жыршы, термешілердің халықаралық одағының басы-қасында жүрген ақтаңгер ақын Аманжол Әлтаевтың тәлімгерлігін өлең жолында көркемдеп жеткізеді.

*Аманжол ағамыздан жарлық келсе,
Жұлдыз да жерге түсер төбедегі.*

Осылайша ақын Мақсат Ақанов Жұлдыз Қожабековамен қыз бен жігіттің жарасымды айтысын жасайды.

Серілік өнерін әуезді мақамымен, сырлы әуенімен, тапқыр да көркем сөзімен, сымбатты кескін келбетімен жалғастырып, қазіргі заманның қыз бен жігіт айтысының шеберіне айналған Мақсат Ақанов шығармашылығы сан қырынан терең зерттеуді талап ететіні сөзсіз.

5. Қорытынды

Бүгінгі таңда айтыстың бұқаралық сипатқа ие болуы, сан мыңдаған тыңдарман мен көрерменнің көзайымына айналуы асыл өнерге деген халықтың ықыласын байқатады. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы айтыстарды қаз-қалпында ешбір өзгеріссіз нұсқасын сан мәрте қайтара көптеп тамашалау айтыстың өнер ретіндегі маңыздылығының техника мен жасанды интеллект жаулаған жиырма бірінші ғасырда да жойылмағанының дәлелі болып отыр. Оған себеп, айтыстың түрлерін, оның ішінде біз қарастырып отырған қыз бен жігіт айтысын Мақсат Ақанов сынды айтыс ақындары суырыпсалмалық өнерді мүмкіндігінше дамытып, жетілдіріп, оны болашақ ұрпаққа жеткізу жолында аянбай еңбек етіп келеді. Ақын алтын домбыраға ие болған кезде өнертанушы, дәстүрлі әнші Ерлан Төлеутай мынадай пікір білдірген еді: «Сенің бүгінгі жеңісің, кешегі Сүйінбай, Жанақ, Шөже, Шернияз, Кемпірбай, Түбек т.б. халықшыл ақындардан мирас болған қазақы айтыс өнерінің жеңісі». Мақсат Ақанов сөзді дұрыс қолдану, өлең құраудағы сауаттылығы, қалыптасқан мақамы, сахнада өзін ұстау мәдениеті мен суырып салып айтысудың шеберлігі арқылы айтыс өнерін жоғары деңгейге көтеріп келеді.

Айтыскер ақындық танымы, қуаты мен білімі арқылы даралығын, ерекше бітімін танытып қоймай, ұзақ жылдар қыздармен айтысып, айтыстың көрнекті үлгісінің шырайын келтіріп, салмағын арттырып жоғары суырыпсалмалық қасиеті арқылы

айтысқа деген халықтың қызығушылығын арттырып келе жатыр. Сонымен қатар, айтыскер көркемдік қуаты зор айтыс өнерімен қатар, логикалық жүйелілік, тапқырлық пен ой құрау шеберлігінде айтыстың суырыпсалмалық қасиетін жетілдіріп отырғаны сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Исмаилов Е. Ақындар. – Алматы: Қаз. мемл. көркем әдеб. бас., 1956. – 340 б.
2. Омарова Г. Ұлттық қазақ музыкасының мәдени контекстері. // Вестник КазНУ. Серия философии, культурологии и политологии. – 2019. – Т. 69. – №. 3. – С. 87-97. <https://doi.org/10.26577/jpcp-2019-3-p10>
3. Негимов С. Қазақтың сал-серілері. – Алматы: Ана тілі, 2005 – 128 б.
4. Kunanbaeva A.B. Surprises of Typology: From the World Of Ancient Greek And Kazakh Lyric Poetry // Revista De Etnografie Si Folclor. – 2019. – №1–2. – P. 23–39. https://www.academia.edu/7185198/Surprises_of_Typology_From_the_World_of_Ancient_Greek_and_Kazakh_Lyric_Poetry.
5. Dubuisson E. M. Confrontation in and through the Nation in Kazakh Aitys Poetry // Journal of Linguistic Anthropology. – 2010. – Т. 20. – №. 1. – С. 101-115. <http://www.jstor.org/stable/43104244>
6. Жалғасбаева Қ. Б., Даутова Г. Р. Айтыс өнеріндегі қазақ ақын қыздарының алар орны. // Eurasian Journal of Philology: Science & Education. – 2023. – Т. 191. – №. 3. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2023.v191.i3.ph10>
7. Mursalimova N., Oralbek A., Aça M. Kazak halkinin aitys sanati // Motif Akademi Halkbilimi Dergisi. – 2022. – Т. 15. – №. 38. – С. 469-480. <https://doi.org/10.12981/mahder.1097528>
8. Әлтай А. Қазіргі айтыс өнеріндегі заман келбеті: әдеби талдау. – Нұр-Сұлтан: «Кәусар» баспасы, 2020. – 176 б.
9. Кімнің есінде, Мақсат Ақанов. 25.04.2023 https://youtu.be/bCoUx9CUB20?si=JVRN6xMmPz5_cor_
10. Мақсат Ақанов пен Айнұр Тұрсынбаева айтысы. 21.06.2020 <https://youtu.be/mYH3yfiw4i4>
11. Мақсат Ақанов пен Сара Тоқтамысованың айтысы. 04.05.2023 <https://youtu.be/krLEjib97vU?si=RTouITPzNKf36mMN>
12. Мақсат Ақанов пен Жансая Мусина айтысы. 26.12.2023 <https://youtu.be/RNDf-dXO0BY>
13. Мақсат Ақанов пен Әсем Ережекызының айтысы. 17.01.2024 <https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5>
14. Мұрадым Мирланов пен Мақсат Ақанов айтысы. 22.03.2023 <https://youtu.be/54DHiAs1SdA?si=D5c6ORnC7AwESaJe>
15. Мақсат Ақанов пен Рустем Қайыртауұлының айтысы. 27.04.2011 <https://www.azattyq.org/a/25721578.html>
16. Біржан-Сара ізімен: Мақсат Ақанов пен Мөлдір Айтбай айтысы. 16.12.2023 <https://youtu.be/NaDyX7AWmww?si=wSv9dtM7sfRrprt>
17. Мақсат Ақанов пен Жұлдызай Маратбекова айтысы. 01.02.2021 <https://youtu.be/ZZaMFcwDsZ8>
18. Мақсат Ақанов пен Жамайқа Токонова айтысы. 11.04.2024 <https://youtu.be/WnBp6ZHSwbU>
19. Мақсат Ақанов пен Ақбота Манарбекова айтысы. 16.03.2024 https://youtu.be/LBzhPQJMpQ?si=V13lCoaSp7Gmp3y_
20. Бибігүл Тілебалдинова мен Мақсат Ақанов айтысы. 21.09.2015 <https://youtu.be/IPiSp0XKQHU?si=6b46jddqHiXdWRcig>
21. Мақсат Ақанов пен Жұлдыз Қожабекованың айтысы. 04.05.2025 <https://youtu.be/10YTwGmN9Jl?si=opDXR01dhPmgLbDY>

References:

1. Ismailov E. (1956) . Poets. – Алматы: Kaz. state. artistic ethics. the head. – P. 340 (in Kaz.).
2. Omarova G. (2019) Cultural contexts of Kazakh traditional music // KazNU Bulletin. Journal of philosophy, culture and political science, 3(69) – P. 87-97. <https://doi.org/10.26577/jpcp-2019-3-p10> (in Kaz.) .
3. Negimov S. (2005) Kazakh Sal-Sery. Алматы: Ана тілі. – P. 128 (in Kaz.).

4. Kunanbaeva, A. B. (2019). Surprises of Typology: From the World of Ancient Greek and Kazakh Lyric Poetry. *Revista De Etnografie Si Folclor.* – 2019, 1-2. https://www.academia.edu/7185198/Surprises_of_Typology_From_the_World_of_Ancient_Greek_and_Kazakh_Lyric_Poetry. (in Eng.).
5. Dubuisson, E.-M. (2010). Confrontation in and through the Nation in Kazakh «Aitys» Poetry. *Journal of Linguistic Anthropology*, 20 (1). – P. 101-115. <http://www.jstor.org/stable/43104244> (in Eng.).
6. Zhalgasbayeva K.B, Dautova G.R. (2023). The role of kazakh women in the art of aitys. *Eurasian Journal of Philology: Science & Education*, 191(3). <https://doi.org/10.26577/EJPh.2023.v191.i3.ph10> (in Kaz.).
7. Mursalimova N., Oralbek A., Aça M. (2022). Kazak halkinin aitys sanati. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38), – p. 469-480. <https://doi.org/10.12981/mahder.1097528> (in Eng.).
8. Altaev A. (2020) The appearance of the times in the art of modern aitys: a literary analysis. – Astana: Foliyant. – 176 p. (in Kaz.).
9. Kimnin esinde. Maksat Akanov. 04.2023 https://youtu.be/bCoUx9CUB20?si=JVRN6xMmPz5_cop_ (in Kaz.).
10. Maksat Akanov and Ainur Tursynbaeva. 21.06.2020 <https://youtu.be/mYH3yfiw4i4> (in Kaz.).
11. Maksat Akanov and Sara Toktamisova. 04.05.2023 <https://youtu.be/krLEjbb97vU?si=RTouiTPzNKf36mMN> (in Kaz.).
12. Maksat Akanov and Zhansaya Musina. 26.12.2023 <https://youtu.be/RNDf-dXO0BY> (in Kaz.).
13. Maksat Akanov and Assem Erejkyzy. 17.01.2024 <https://youtu.be/Eslz6mkACJk?si=B-5fNHSLJTxpGBd5> (in Kaz.).
14. Maksat Akanov and Muradym Mirlanov. 22.03.2023 <https://youtu.be/54DHias1SdA?si=D5c6ORnC7AwESaJe> (in Kaz.).
15. Maksat Akanov and Rustem Kairtaiuly. 27.04.2011 <https://www.azattyq.org/a/25721578.html> (in Kaz)
16. In the footsteps of Birzhan-Sarah: Maksat Akanov and Moldir Aitbay. 16.12.2023 <https://youtu.be/NaDyX7AWmwig?si=wSv9dtM7sfRrprtr> (in Kaz.).
17. Maksat Akanov and Zhuldyzai Maratbekova. 01.02.2021 <https://youtu.be/ZZaMFcwDsZ8> (in Kaz.).
18. Maksat Akanov and Zhamayka Tokonova. 11.04.2024 <https://youtu.be/WnBp6ZHSwbU> (in Kaz.).
19. Maksat Akanov and Akbota Manarbekova. 16.03.2024 <https://youtu.be/LBZhhPQJMpQ?si=V13lCoaS> (in Kaz.).
20. Aytys Bibigul Tlebaldinova and Maksat Akanov. 21.09.2015 <https://youtu.be/lPiSp0XKQHU?si=6b46j> (in Kaz.).
21. Maksat Akanov and Zhuldyz Kozhabekova. 04.05.2025 <https://youtu.be/l0YTwGmN9JI?si=opDXR01> (in Kaz.).